

Mathematics, Statistics and Information Technology of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Research interests: gender research, monitoring of the quality of education, interdisciplinary applied research.

LUPAN Iryna Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate

Professor of Mathematics, Statistics and Information Technology of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Research interests: gender research, sample surveys, quantitative methods in behavioral sciences.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.

УДК 378.016:5

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-57-61

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна –

доктор педагогічних наук,

доцент, в.о. завідувача кафедрою природничих

наук, хімії, географії та методик їхнього навчання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8099-1566>

e-mail: valentyanapl@ukr.net

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В Україні відбувається модернізація професійної освіти: розроблено державні стандарти початкової та базової середньої освіти, прийнято деякі професійні стандарти, висуваються високі вимоги до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, які проходять акредитації у Національному агентстві із забезпечення якості вищої освіти тощо. Зміни стосуються і підготовки майбутніх учителів, зокрема розширення практичної підготовки.

Практика студентів закладів вищої освіти України є невід’ємною складовою підготовки фахівців з вищою освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за відповідною спеціальністю. Так, в Концепція розвитку педагогічної освіти (наказ МОН № 776 України від 16 липня 2018 р.) зазначено, що обсяг практичної підготовки має складати не менше 30 кредитів ЄКТС у межах обов’язкової частини бакалаврських програм (починаючи з першого року навчання, у різних закладах освіти і різних класах (курсах)) і не менше 30 кредитів (включно з магістерським дослідженням) у межах обов’язкової частини магістерських програм [3, с. 14].

Останніми роками відбувається оновлення парадигми шкільної природничої освіти, спрямованої на європейські освітні стандарти. Потреба сучасної школи в учителях природничих дисциплін з високим професійним рівнем практичної підготовки, спроможних організувати роботу учнів технічно та методично грамотно здійснювати

експериментальні роботи з хімії, фізики та біології прикладного характеру, правильно їх коментувати, пояснювати спостереження; пояснювати значення досягнень природничих наук, систематично проводити екскурсії, тощо підвищує значущість фахової практики при підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін. Розуміння ролі та значення видів навчальної практики при підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін потребує правильного вибору форм, змісту й методів її реалізації на кожному етапі навчання студентів, визначення всієї системи педагогічної підготовки, що відповідає основним структурним компонентам професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових праць учених щодо вирішення актуальних питань практичного навчання студентів у вищих навчальних закладах показав, що дану проблему студіювали значна частина дослідників. Зокрема, у працях таких вчених, як О. Конох, Л. Бражник, С. Бажан, В. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, описані педагогічні умови, особливості організації та проблеми розвитку практичної та фахової підготовки фахівців різних галузей. Дослідженню процесу формування дослідницьких умінь у студентів присвячено роботи таких учених, як: М. Донченко, С. Дудар, Т. Гладюк, І. Омеляненко, Н. Подопрігора. Методичні засади активізації наскрізного практичного навчання знайшли висвітлено у дослідженнях С. Сисоевої, М. Барабаш, Я. Михайлович, Т. Іщенко.

У наукових студіях О. Абдулліної, Н. Кузьміної, висвітлено історичний аспект становлення системи практичної підготовки вчителя. Однак, поза увагою дослідників залишається проблема підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі навчальної практики.

Мета статті – розкрити особливості організації навчальної практики майбутніх учителів природничих дисциплін з урахуванням практико-орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі педагогічної освіти практико-орієнтоване навчання асоціюють: з організацією практик для здобувачів вищої освіти з метою введення їх у професійне середовище (Ю. Ветров, Н. Клушина й ін.); професійно орієнтовані технології навчання сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти соціально значущих якостей особистості, а також знань, умінь і навичок, які забезпечують свідоме професійне самовизначення (П. Образцов, Т. Дмитренко, В. Майковська, І. Юрко); практико-орієнтоване навчання пов'язують із використанням контекстного навчання (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Савченко; А. Вербицький; Н. Дем'яненко; В. Желанова; М. Левківський) [3, с. 247].

Відповідно до практико-орієнтованого підходу суб'єкт навчання від початку перебуває в діяльнісній позиції, яка забезпечується впровадженням професійно-орієнтованих форм організації освітнього процесу й передбачає не лише практичну орієнтацію окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї підготовки вчителя у закладах вищої освіти [3, с. 247].

Основою практико-орієнтованого методологічного підходу є розумне поєднання фундаментальної освіти та професійно-прикладної підготовки. Значні можливості для реалізації мети практико-орієнтованого навчання має традиційна форма організації навчання – навчальна практика студентів, яка набуває абсолютно нового змісту й стає найважливішим компонентом освітньо-професійних програм із підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти.

Поняття «практична підготовка» часто ототожнюють з поняттям «практика». У педагогіці термін «практична підготовка» використовується для визначення характеру навчання як складника професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу формування здатності студентів до кваліфікаційної виробничої праці за обраною спеціальністю [7, с. 118].

Практична підготовка студентів – це невід'ємний та обов'язковий компонент освітньо-професійної програми підготовки

фахівців природничих спеціальностей, який сприяє закріпленню професійних знань, умінь та навичок, набутих студентами в коледжі. Метою практичної підготовки є оволодіння студентами теоретичними та практичними знаннями, освоєння новими технологіями, формування професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень, виховання потреби у систематичному оновленні своїх знань для їх практичного застосування, а також психологічна адаптація до конкретних умов фахової діяльності. Виділяють наступні послідовні етапи практичної підготовки:

- лабораторні та практичні заняття, на яких починається формування первинних навичок (із спеціальних фахових дисциплін);

- навчальна практика, що передбачає ознайомлення студентів із специфікою майбутньої спеціальності, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних і спеціальних дисциплін, робітничих професій, передбачених навчальним планом відповідної спеціальності;

- технологічна практика – метою якої є ознайомлення студентів-практикантів безпосередньо на підприємствах, організаціях, установах з виробничим процесом і технологічним циклом виробництва, відпрацювання вмінь і навичок з робітничої професії та спеціальності, закріплення знань, отриманих при вивченні певного циклу теоретичних дисциплін та набуття первинного практичного досвіду;

- професійна практика, яка є завершальним етапом навчання і проводиться з метою узагальнення і вдосконалення знань, практичних умінь та навичок на базі конкретного суб'єкта господарювання, оволодіння професійним досвідом та готовності майбутнього фахівця до самостійної трудової діяльності, збору матеріалів для дипломного проекту (роботи).

У педагогічній енциклопедії поняття «практика» визначено як предметно-чуттєва діяльність людей, що виражається в їхньому впливі на природну і дійсність та в перетворенні цієї дійсності. Як діяльність людей, спрямовану на освоєння та перетворення дійсності, практику визначають в енциклопедичному словнику [2, с. 541].

У дослідженнях з філософії практику схарактеризовано як чуттєво-предметну форму життєдіяльності суспільно розвинутої людини, що має на меті освоєння природних або соціальних сил, вражаючи специфіку людських відносин до світу та спосіб буття в ньому. Практика в широкому значенні цього слова є основою пізнання. Визначення практики як форми діяльності розкривається в єдності з протилежною формою діяльності–теорією. Будучи цілеспрямованою діяльністю, практика

є цілісною системою операцій і розкриває свою сутність у таких моментах: ціль, сама цілеспрямована діяльність, предмет, засоби, результат практичної діяльності [8, с. 521].

В наукових студіях поняття «практика» протлумачено як:

- важливий компонент процесу формування професійної компетентності, системи спеціальних знань, умінь, навичок [6, с. 2];

- базова ціннісна орієнтація фахівця, що містить у собі сукупність взаємозалежних установок на ставлення до самого себе, до колег, роботодавців, до організації взаємодії й представляє собою найважливішу змістовну характеристику професійної спрямованості особистості майбутнього фахівця [5, с. 236];

- обов'язковий компонент програми професійної підготовки фахівця; як форма організації освітнього процесу; як діяльність, спрямована на придбання практичних навичок; як комплекс заходів по формуванню молодого фахівця, як компонент процесу формування професійної компетентності фахівця [1, с. 52–53].

Залежно від спеціальності (спеціалізації) розрізняють: навчальну (екскурсійна, ознайомлювальна, мовна, для оволодіння первинними професійними вміннями та навичками тощо); виробничу (технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, лікувальна, економічна, юридична, організаційно-управлінська, обліково-аналітична та ін.), а також науково-дослідна; переддипломну практики.

Перелік видів практик для кожної спеціальності, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються навчальним планом та графіком навчального процесу.

Організації навчальної практики майбутніх учителів природничих дисциплін має відповідати принципам навчання: принцип науковості; принцип наступності; принцип взаємозв'язку теорії з практикою; принцип наочності; принцип забезпечення міцності результатів навчання.

Ефективній організації навчальної практики майбутніх учителів природничих дисциплін передують оволодіння здобувачами вищої освіти достатнім обсягу компетенцій, фахових знань, умінь та навичок, що визначені програмами навчальних дисциплін. Сформованість відповідних фахових умінь та компетенцій, отриманих студентами на лекційних, лабораторних та практичних заняттях до початку практики є необхідною умовою виконання завдань практики. Навчальна практика є продовженням лекційного курсу та практичних занять і безпосередньо підпорядковується завданням

підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Студенти проходять навчальну практику у спеціалізованих (хімічних, біологічних, фізичних), навчальних та дослідницьких лабораторіях. Метою фахової практики є закріплення, розширення та поглиблення знань студентів з теоретичних курсів з метою реалізації завдань освіти щодо посилення практичної спрямованості освітнього процесу, виявлення обдарованих та креативних студентів, інтелектуальний розвиток особистості, залучення студентів до поглибленого вивчення предметів та проведення науково-дослідних та пошукових робіт.

Відповідно до мети, нами визначено чотири групи завдань навчальної (фахової) практики:

1) завдання, спрямовані на розвиток особистісно-професійних умінь та якостей (поглибити й удосконалити теоретичні знання та встановити їхній зв'язок з практичною діяльністю; формувати у студентів творчий підхід до практично-педагогічної діяльності; формувати професійні вміння: гностичні, емоційно-вольові, когнітивні, методичні, організаційні, рефлексивні, оцінні, креативні; створювати умови для розвитку практичних здібностей студентів з метою формування власного стилю професійної діяльності;

2) завдання, спрямовані на ознайомлення студентів з методикою проведення експериментальних досліджень та обробкою результатів (ознайомити студентів з методикою постановки та проведення дослідів, які можна використовувати під час роботи в школі; ознайомити студентів з методикою проведення екскурсій в природу; закріпити і поглибити знання студентів, отримані під час вивчення теоретичних курсів;

3) завдання, що безпосередньо стосуються експериментальних досліджень (ознайомити студентів з типовими та рідкісними представниками флори та фауни своєї місцевості; навчити студентів збирати і виготовляти прилади, установки для виконання експерименту, для наукової і навчально-дослідної роботи; навчити організовувати розвинути в студентів практичні вміння і навички дослідницької роботи);

4) завдання, які передбачають проведення виховної роботи в студентському колективі (навчити студентів підбирати методи навчання і виховання, ознайомити студентів з основними вимогами і правилами ведення наукового дослідження, розвивати в студентів спостережливість, вміння аналізувати, формувати навички самостійної творчої роботи).

За результатами проходження навчальної практики студенти подають письмовий звіт з відображенням усіх отриманих ним відомостей: назва практики, формулювання мети і завдань роботи, зміст, короткий літературний огляд по тематиці виконаної частини роботи, методика експерименту, результати роботи (цифровий матеріал, фото, таблиці, графіки, розрахунки, схеми та ін.) і її обговорення, висновок, рекомендації, список літератури, правила техніки безпеки.

Фахова практика дає змогу студентам орієнтуватися у виборі науково-дослідних напрямів для виконання курсових і дипломних робіт і, планувати майбутні наукові дослідження після закінчення закладу вищої освіти. Отже, фахова практика збагачує знання студентів тим, що неможливо вивчити в лабораторних умовах та під час лекційних курсів. Саме тому фахова практика є невід'ємною складовою підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін, головним завданням якої є підготовка студентів до їхньої майбутньої педагогічної діяльності.

Узгодженість теоретичних і практичних дій під час проведення фахової практики, систематичність і наступність у змісті, методах навчання забезпечують цілісність освітнього процесу, і, як наслідок, студенти оволодівають ґрунтовними практичними та теоретичними знаннями з фахових дисциплін.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, професійна підготовка вчителя природничих дисциплін під час навчальної практики є складною багатогранною системою, спрямованою на ефективну підготовку вчителя-професіонала. Навчальна практика, дозволяє мотивувати майбутніх учителів природничих дисциплін до педагогічної діяльності, до оволодіння фаховими компетентностями під час практичної підготовки, розвивати в них уміння і навички розв'язувати пізнавальні, практичні, дослідницькі завдання тощо. Система організаційно-методичного забезпечення практичної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін потребує ефективного впровадження інноваційних технологій навчання. Подальшого розгляду потребує дослідження особливостей організації навчальної практики в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Барковська О. Я., Огарь С. В., Гавриш Н. Б. Практична підготовка – понятійно-термінологічний аналіз у системі професійної освіти. *Актуальні питання практичної підготовки студентів НФаУ в Україні та за кордоном*. 2016. 50-53 с.
2. Большой энциклопедический словарь / А. М. Прохоров. 2-е изд. перераб. и доп. М., 1998. 750 с.

3. Довгопола Л. Навчальна практика з генетики як компонент практико-орієнтованого підходу в системі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. мол. вч. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич: Гельветика, 2020. Вип. 28. Т. 1. С. 246-251.

4. Концепція розвитку педагогічної освіти, затв. наказом МОН України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/5b7bb2dcc424a809787929%20(1).pdf

5. Поважна Л. І. Організація навчально-виробничої практики майбутніх фахівців сфери туризму. *Педагогіка туризму*. Київ, 2004. С. 119-137.

6. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Львів, 2006.

7. Шука Г. П. Організація практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної індустрії. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2010. № 16(203). С. 117-125.

8. Філософський енциклопедичний словник /ред.-упоряд. В. І. Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 742 с.

REFERENCES

1. Barkovska, O. Ya., Ohar, S. V., Havrysh, N. B. (2016). *Praktychna pidhotovka – poniatiino-terminologichnyi analiz u systemi profesiinoi osvity* [Practical training - conceptual and terminological analysis in the system of vocational education]. *Aktualni pytannia praktychnoi pidhotovky studentiv NFaU v Ukraini ta za kordonom*. 50-53 s.
2. *Bolshoi entsyklopedycheskyi slovar* (1998). [Large encyclopedic dictionary] A. M. Prokhorov. 2-e yzd. pererab. y dop. M. 750s
3. Dovhopola, L. (2020). *Navchalna praktyka z henetyky yak komponent praktyko-orientovanoho pidkhodu v systemi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pryrodnychyykh dystsyplin* [Educational practice in genetics as a component of practice-oriented approach in the system of training future teachers of natural sciences]. *Aktualni pytannia humanitarnyykh nauk* : mizhvuz. zb. nauk. pr. mol. vch. Drohobyt'skoho derzh. ped. un-tu im. Ivana Franka. Drohobych: Helvetyka., V. 28, T. 1. S. 246-251.
4. *Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity* (2018). [The concept of development of pedagogical education, zatv. nakazom MON Ukrainy. № 776. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/5b7bb2dcc424a809787929%20(1).pdf
5. Povazhna, L. I. (2004). *Orhanizatsiia navchalno-vyrobnychoi praktyky mai butnikh fakhivtsiv sfery turyzmu* [Organization of training and production practice of future specialists in the field of tourism]. *Pedahohika turyzmu*. Kyiv, S. 119-137.
6. Falynska, Z. Z. (2006). *Praktychna pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh* [Practical training of future social educators in higher educational institutions]: avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 Lvivskiy natsionalnyi un-t im. I. Franka. Lviv.
7. Shchuka, H. P. (2010). *Orhanizatsiia praktychnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv turystychnoi industrii* [Organization of practical training of future specialists in the tourism industry]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka*. № 16(203). S. 117-125.

8. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* (2002) [Philosophical encyclopedic dictionary] red.-uporiad. V. I. Shynkaruk. K. : Abrys. 742 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедрою природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теоретичні та методичні основи професійного самовдосконалення майбутніх учителів природничих дисциплін; сучасні освітні технології.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PLIUSHCH Valentyna Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Natural Sciences, Chemistry, Geography and Methods of its Teaching Department of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Teacher Training University.

Circle of scientific interests: Theoretical and Methodical Principles of Professional Development of Future Natural Science Teachers. Modern educational technologies.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2022 р.

УДК378.147.091.33-027.22:78.071.1(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-61-66

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна –

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри мистецької освіти
Цentrальноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>
e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

ДИРИГЕНСТКО-ХОРОВА ПЕДАГОГІКА В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Звернення до питання визначення змісту диригентсько-хорової педагогіки, що мають місце у науковому дискурсі сучасної професійної мистецької освіти, актуалізується у зв'язку з необхідністю удосконалення фахово спрямованої підготовки майбутнього фахівця-музиканта у контексті стратегічних орієнтирів та потреб сучасної вищої школи, зорієнтованих на професіоналізм її випускників. Перш за все, це передбачає усвідомлення феноменології категорії «науковий дискурс» стосовно предметного поля диригентсько-хорової педагогіки, представлення сутнісних характеристик останньої, а також особливостей її функціонування в мистецькому освітньому просторі ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На переосмислення категорії «дискурс» (від лат. *discursus*- «рух туди і назад», «кругообіг», «бесіда», «міркування») як цілісного феномену соціально-комунікативного досвіду людини, спрямовано зусилля фахівців різних сфер наукового знання (філософії, соціології, теорії комунікації, психолінгвістики, культурології та ін.). Це призвело до виникнення нового міждисциплінарного напрямку науково-гуманітарного спрямування – дискурсології, де піднімаються питання стосовно типології дискурсів та виявлення їх особливостей. Тож,

наразі поняття «дискурс» усвідомлюється як особливий феномен, як складна системна освіта та багатоаспектна й багаторівнева сутність, що за словами В. Дем'янка, досягається різними науками про людську духовність [4]. Досліджуючи поняття дискурсу як засадничого феномена культури і соціальної комунікації, А. Полонський зазначає, що в залежності від соціально-культурного простору, в якому усвідомлено взаємодіють різні соціальні суб'єкти з властивими їм світоглядом, різноманітними потребами, інтересами, мотивами, судженнями та оцінками, формуються соціальні й інституційні дискурси (науковий, педагогічний, художньо-естетичний, юридичний, політичний, масмедійний тощо)[11]. Означені дискурси, об'єктивуючись у певній сфері діяльності, породжують відповідний тип свідомості дослідника (наукова, педагогічна, художня, правова, політична, суспільна, масова), котра узагальнено віддзеркалюється у соціальній меті інституції і задає топіку такого дискурсу. Тобто, в залежності від сфери інформаційного обміну, фахівцями обговорюються проблеми, що забезпечують доступ до їхніх ціннісних аспектів в тій чи іншій галузі знань. До прикладу, у сфері науки, сутність такого обміну не завжди є однаковою, проте науковий дискурс має впорядкований характер й відповідає певним моделям, які формуються у